

3 Moraali, etiikka ja arvot

Suomessa ei ole laissa kiellettyä pyytää ihmisiä poseeraamaan kanssaan valokuvassa. Joulukuussa 2017 Suomessa sattui liikenneonnettomuus, jossa kuoli kaksi ihmistä. Monet ohiajavat autot pysähtyivät kolaripaikalle, ja osa ajoi onnettomuuspaikan ohi useamman kerran saadakseen kuvaa tilanteesta. Eräs ohikulkija halusi kuvata surevia ihmisiä kolariautojen vieressä, ja pyysi onnettomuuden uhreja poseeraamaan onnettomuuspaikalla. Tämä toiminta herätti paheksuntaa ja sen arvioitiin olevan sopimatonta. Samanlaisia tunteita herätti Turussa syksyllä 2017 tapahtuneen puukotustapahtuman yhteydessä eräs ohikulkija, kun hän otti sellien puukotuksessa kuolleen ruumiin kanssa. Mistä paheksunta syntyy? Miten säännöt ja lait liittyvät tajuun oikeasta ja väärästä? Riittääkö oikean elämän periaatteeksi lakien noudattaminen?

Moraaliset ja eettiset kysymykset

Kyky arvioida oikeaa ja väärää on yksi ihmisyyden tuntomerkeistä. Oikean ja väärän kysymyksiä kutsutaan moraaliksiksi tai eettisiksi kysymyksiksi. Käsitteet etiikka ja moraalit tarkoittavat suurin piirtein samaa asiaa. Yleensä näitä käsitteitä käytetään siten, että moraalilla tarkoitetaan käytännön elämään liittyviä kysymyksiä oikeasta ja väärästä, ja etiikalla puolestaan tarkoitetaan teoreettisempaa pohdiskelua tai kokonaisia teorioita hyvästä ja pahasta (esimerkiksi kristillinen etiikka). Etiikka on siis moraalitutkiva tiede.

Moraali on ensi sijassa yksilön oman toiminnan arvioimista. Muiden toiminnan kärkeä arvostelua kutsutaan moralismiksi. Kaksinaismoralismi tarkoittaa sitä, että ihminen haluaa esittää muille moraalisempaa kuin on. Lisäksi hän tekee itsestään paremman ihmisen arvostelemalla toisten moraalit. Muiden ihmisten toiminnan moraalinen arviointi ei ole kuitenkaan pelkästään huono asia. Yhteiskunnan sujuva toiminta edellyttää, etteivät ihmiset huolehdi vain omista asioistaan, vaan kantavat laajempain moraalista vastuuta.

Vaikka etiikka ja moraalit saattavat tuntua tavalliselle elämälle vierailta käsitteiltä, näin ei kuitenkaan ole. Päivittäin joudut tilanteisiin, joissa pohdit oikeaa ja väärää, eli teet moraalisia päätöksiä. Onko väärin kertoa kaverisi sinulle uskoma salaisuus muille? Onko kokeessa luntaaminen väärin? Jos näet toisen tekevän vilppiä, pitäisikö siitä kertoa opettajalle? Pitäisikö sinun auttaa ystäväsi? Entä vieraita ihmisiä? Moraalinen ja eettinen ajattelu vastaavat kysymykseen siitä, millainen on hyvä ja oikea elämä.

Yksilöllinen elämäntarkastus on ihmisen itsensä muodostama käsitys siitä, miten tulee elää. Se muotoutuu ihmisen kokemusten ja tietojen perusteella ja ilmentää hänen moraalisia käsityksiään. Elämäntarkastuksensa avulla ihminen ratkaisee oikean ja väärän kysymyksiä omassa elämässään ja pyrkii löytämään elämänsä mielekkyyden.

Yksittäisen ihmisen moraalinen ajattelu perustuu yleensä johonkin laajempaan ja yleisempään ajattelutapaan, joka voi olla jonkin uskonnon, ideologian tai vallitsevan kulttuurin mukainen. Saman henkilön ajattelussa voi ilmetä useampien ajattelutapojen ja ideologioiden yhdistelmiä.

- Tutki ajankohtaisia uutisia verkosta ja lehdistä. Millaisia moraalisia ja eettisiä kysymyksiä niiden artikkeleissa käsitellään?
- Etsi esimerkki elokuvasta tai tv-sarjasta, jossa päähenkilö joutuu puntaroimaan eettistä ongelmaa. Mihin ratkaisuun olisit itse päätnyt vastaavassa tilanteessa?
- Mitä tarkoitetaan valkoisella valheella? Saako joskus valehdella? Miksi ja millä perusteella?
- Jatka lauseita.
Periaatteeni elämässä on, että...
Minusta on oikein, että...
Minusta on väärin, että...
Haluan elää niin, että...
- Oletko joskus huomannut, että ajattelet ystäväsi kanssa eri tavalla siitä, mikä on oikein tai väärin? Mitä teit tilanteessa?
- Keksikää ilmaisuja, joissa käytetään sanoja hyvä, paha, oikea ja väärä. Mitä ilmaukset tuovat esiin hyvän, pahan, oikean tai väärän luonteesta tai olemuksesta?
- Pitääkö moraalisten vähemmistöjen yhteiskunnassa mukautua moraalisten enemmistöjen valtaan?

Moraalitaju ja omatunto

Oikean ja väärän erottamisen kykyä ja tunnetta kutsutaan omaksitunnoksi. Omatunto ei ole ainoastaan

uskonnollinen käsite, vaan kaikilla ihmisillä on sisäinen ymmärrys oikeasta ja väärästä. Esimerkiksi lääkärin antavat vakuutetun lääkärintalouden kunnian ja omantunnon kautta.

Oikean ja väärän taju kehittyy yhteisössä ja yhteiskunnassa, ja kasvatus ja kulttuuri vaikuttavat moraalien kehitykseen. Niinpä yksilön ymmärrys oikeasta ja väärästä liittyy aina ympäröivän yhteisön käsitykseen oikeasta ja väärästä. Moraalitajuun liittyvät muun muassa sellaiset käsitteet kuin paheksuminen ja syyllisyys.

Yksilön omatunto ei ole pysyvä, vaan muuttuu elämäkokemusten ja omien valintojen myötä. Kristinuskon piirissä puhutaan omantunnon paaduttamisesta, jos ihminen tekee toistuvasti ja tietoisesti vastoin omatuntoaan. Näin toimittaessa omatunto ei lopulta enää varoita ihmistä.

- Mistä olet oppinut käsityksesi oikeasta ja väärästä?
- Millaisista asioista olet kokenut huonoa omaatuntoa? Missä tilanteissa olet kokenut syyllisyyttä, häpeää tai kiinnijäämisen pelkoa?
- Oletko joskus pettänyt jonkun luottamuksen tai toiminut vastoin omia periaatteitasi? Miltä sinusta silloin tuntui? Missä tilanteissa olet osoittanut "moraalista selkärangaa"?
- Oletko itse joskus kohdellut muita ihmisiä epäoikeudenmukaisesti tai epätasa-arvoisesti?